

A POLITIKAI PÁRTOK MEGNYILVÁNULÁSAI A SAJTÓBAN A TAXISBLOKÁD IDEJÉN

Tanulmányunkban arra a kérdésre kerestünk választ, hogyan reagáltak a pártok – amelyek egy évvel korábban még többségükben maguk is mozgalmi jellegűek voltak – a tőlük függetlenül megjelenő, alulról kibontakozó mozgalomra. A politikai pártoknak általában nem könnyű „rákapcsolódniok” egy robbanásszerűen jelentkező társadalmi mozgalomra, mert azoknak egészen más a politikai természete és a politikai rendszerben betöltött funkciója. A pártok a demokratikus politikai rendszerben inkább stabilizálnak, míg a mozgalmak általában dinamizálnak. Párt és mozgalom politikai természetének eredendő ellentéte feloldhatatlan. A pártok is mozgalmakból születnek, de ha létrejöttük után fenn kívánják tartani a mozgalmat, abból általában nem mozgalom, hanem mozgósítás lesz. Egyes pártok belső válságát nem kis részben ennek fel nem ismerése okozta. Ha a pártokon kívül független, autentikus mozgalom keletkezik, akkor a pártok dolga legfeljebb az asszisztencia lehet: a mozgalmaknak maguknak kell kivívniuk intézményesülésüket.

Az alábbiakban az írott sajtó és a televízió közleményeit vizsgáljuk. Elemzésünket tíz újság – *Népszabadság, Magyar Nemzet, Magyar Hírlap, Népszava, Esti Hírlap, Vasárnapi Hírek, Kurír, Esti Hírlap, Mai Nap*, valamint a *Beszélő* különszáma – és a Magyar Televízió 1990. október 26–28. közötti *Híradóinak*, valamint *Ablak* (okt. 26.) és *Napzárta* (okt. 27.) című műsorának áttekintésére alapozzuk. Figyelembe véve az újságok megjelenéséből adódó fáziskésést, vizsgálatunk az 1990. október 27. és 30. között (szombattól keddig) megjelent számokra terjed ki. Az események utólagos értelmezéseivel nem foglalkozunk, mert célunk annak kiderítése volt, hogy miként kommentálták a pártok és a sajtó azon melegében a történeteket. Először a kormánykoalíció, majd az ellenzéki pártok, végül pedig a parlamenten kívüli pártok reakcióit vizsgáljuk.

1. A kormánykoalíció pártjai

Magyar Demokrata Fórum

Az MDF kétféleképpen is érintve volt az eseményekben: egyrészt mint párt, másrészt mint a kormánykoalíció vezető ereje. A kormány magatartását a kritikus napokban a fokozatos hátrálás, a presztízs megőrzésére tett kísérletek, a benzinár-emelést felülvizsgáló döntés halogatása jellemezte. Péntek reggeli sajtótájékoztatóján a kormány szóvivő törvénytelennek nevezte a taxisok akcióját. Kijelentette, hogy

az üzemanyag árának felemelése visszavonhatatlan, de viszonylag szűk körben kompenzációkat biztosítanak. Pénteken délelőtt Horváth Balázs belügyminiszter – egyben miniszterelnökhelyettes – bejelentette, hogy minden törvényes eszközzel helyreállítják a rendet, s a taxisoknak déli 12 óráig szabott határidőt a hidak megtisztítására. Sem cáfolni, sem megerősíteni nem volt hajlandó, hogy a rend helyreállítására bevonják-e a honvédséget is. Horváth másfél óra múltán elállt az erőszak alkalmazásának gondolatától és péntek délutáni televíziós nyilatkozatában már arra kérte a lakosságot, hogy viselje el a terheket. Ezzel egyidőben éjszakáig tartó tárgyalás kezdődött a Munkaügyi Minisztérium és a taxisok képviselői között. A kormány szombat délelőtt kiadott nyilatkozata szerint a tárgyalások megállapodással zárultak, „de a magánfuvarozók nem tudták biztosítani a megállapodás rájuk vonatkozó részének végrehajtását”. A kormány kinyilvánította, hogy a tárgyalásos rendezés híve. Közben ragaszkodott ahhoz az álláspontjához, hogy az árakat nem állítja vissza, legfeljebb a kompenzációkról hajlandó tárgyalni az Érdekegyeztető Tanácsban. A szombati tárgyaláson nem született megegyezés. A kormány feltehetően azzal számolt, hogy a tiltakozók kifáradnak, s a közlekedési és közellátási nehézségek miatt a velük szimpatizáló tömeg hangulata megfordul. Bod Péter Ákos kijelentette, hogy a „taxisok akciója felelőtlen”, s a kormány nem tárgyalhat zsarolás alatt.

Az MDF és a kormány együttműködését mutatja a vasárnap délutánra megszervezett és a rádióban meghirdetett kormánypárti tüntetés, amelynek részeként a Televízió előtt tüntető kormánypárti tömegnek Lezsák Sándor felolvasta Antall József „személyes üzenetét” arról, hogy „egy új nagykoalíció”, vagyis az „SZDSZ, az MSZP és az MSZMP bizonyos rétegei szervezték a barikádokat, s állják el a jövőbe vezető utat” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.; *Pesti Hírlap*, 1990. okt. 29.). A kormánypárti tüntetőket a miniszterek és államtitkárok kitörő örömmel üdvözölték, s velük mind a Parlament, mind pedig a Munkaügyi Minisztérium előtt személyesen kapcsolatba léptek. Ugyanakkor még vasárnap délután kiadtak egy nyilatkozatot, amelyben arra hívták fel az állampolgárokat, hogy „ne folyamodjanak olyan módszerekhez, amelyeket a törvényes rend megbontói alkalmaznak” (*Népszabadság*, 1990. okt. 29.). Ezzel a felhívással a kormány lehetőséget teremtett magának arra, hogy adott esetben elhatárolja magát az MDF kormánypárti tüntetőitől. A megállapodást követő vasárnap esti nyilatkozatában Antall József kijelentette, hogy vállalja a megegyezést, mert bár az áremelés szükségességével mindenki egyetértett, „vitathatatlan, hogy a döntés során követtek el hibákat” (*Népszabadság*, 1990. okt. 29.).

Az MDF mint párt helyzete azokban a napokban meglehetősen ellentmondásos volt: egyrészt elégedetlen volt saját kormányával, másrészt viszont szolidaritást kellett vállalnia vele, hiszen a tiltakozók a kormányon keresztül az MDF-et is támadták. Ez a kettősség tükröződött az MDF elnökségének pénteki nyilatkozatában, mely megállapította, hogy a válságos helyzetért „felelősség terheli a kormányt, mert az elkerülhetetlen gazdasági intézkedéseket nem kellő egyeztetés után és nem kellő körültekintéssel hozta nyilvánosságra”, ám a normális rendet felborító fuvarozókkal szemben a kormány a „jogállamiság és a törvényesség talaján áll”, s „ehhez az MDF elnöksége minden támogatást megad” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Hasonló szellemű interjú adott Bethlen István a *Híradónak*, amelyben kétszer is

fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy a taxisok „megszállták az ország stratégiai-
lag fontos pontjait” (*Híradó 1.*, 1990. okt. 26.). Az MDF parlamenti frakciója egy
nappal később foglalt állást: érthetőnek tartotta az áremelés negatív fogadtatását,
és az új benzinár fenntartása mellett kompenzációk biztosítását javasolta. Ugyan-
akkor csodálkozását fejezte ki, hogy az „SZDSZ és az MSZP teljes közösséget vál-
lalt a magánfuvarozók akciójával”, ezzel elhagyva az alkotmányosság talaját (*Mai
Nap*, 1990. okt. 20. és *Híradó 2. és 5.*, 1990. okt. 27.). Új elem volt az MDF frakció
állásfoglalásában, hogy leszögezte: „a konfliktus tárgyalások útján történő rendezé-
sét szorgalmazzuk”, azaz „nem szorgalmazunk semmiféle erőszakos megoldást, de
elengedhetetlennek tartjuk a törvényes rend mielőbbi helyreállítását”. A nyilatko-
zat külön köszönetet mondott a „vasutasoknak, a pékeknak, a henteseknek, a bol-
ti eladóknak, a tömegközlekedés dolgozóinak és mindenki másnak, hogy végzik a
dolgukat” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 28.). Az MDF jogi bizottsága külön közlemény-
ben sorolta fel azokat a Btk-ba ütköző „bűncselekményeket és bűnöket”, amelyeket
a demonstráció résztvevői elkövettek. Ezen túlmenően megállapította, hogy „bizo-
nyos pártok cselekvése [...] vészesen közel került ahhoz, hogy az állami rend ellen
a közrend súlyos megzavarásával történő lázadás pártolásának minősüljön” (*Beszé-
lő*, 1990. okt. 28.). Mivel pedig az egyesülési jog gyakorlása nem valósíthat meg
bűncselekményt, e bűnös akciót támogató pártokat „a bíróság az ügyész keresete
alapján feloszlathatja” – figyelmeztetett az MDF jogi bizottsága.

Habár az MDF elnöksége és parlamenti frakciója a válság során csak egyszer-
egyszer foglalt állást, az MDF politikusai külön-külön viszonylag sokat szerepeltek
a sajtóban. Dénes János képviselő úgy vélekedett, hogy igaz, „az áremelés drasztik-
us volt, de nem történhetett másként” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Csurka Ist-
ván elismerte, hogy a kormány hibázott, de az „átalakulás árát meg kell fizetni”.
Kijelentette, hogy a „taxisok lázadása törvénytelen, mögötte ellenforradalmi erő áll”
(*Népszabadság*, 1990. okt. 27.). Fílló Katalin elnökségi tag „terrorakciónak” nevez-
te a tiltakozást, amely „tízmillió magyar állampolgárt ejtett túsul” (*Pesti Hírlap*,
1990. okt. 28.). Az MDF többi politikusa támadta Göncz Árpád köztársasági elnök
pénteki nyilatkozatát, s javasolta a kormánynak az áremelés felfüggesztését, a ta-
xisoknak pedig az útakadályok megszüntetését. Kónya Imre szerint Göncz beavat-
kozott a kompromisszumteremtő kísérletbe, holott „a kormány maximális toleran-
ciát tanúsított, amikor nem oszlatta szét a tüntetőket” (*Népszabadság*, 1990. okt.
29.). Keményebben fogalmazott Csengey Dénes, aki szerint „Göncz, túllépve hatás-
körét, gyakorlatilag a taxisokat támogatta, s szinte egy kész megállapodást robban-
tott fel” (*Magyar Hírlap*, 1990. okt. 29.). Bíró Zoltán „elhamarkodottnak” minősítet-
te az elnök felhívását (*Népszava*, 1990. okt. 29.), a legmesszebbre azonban Bégány
Attila merészkedett, aki szerint Göncz „felrúgta a megegyezést, ő a felelős a válság
eszkálálódásáért” (*Beszélő*, 1990. okt. 28.).

Míg az MDF kormánypolitikusi tartózkodtak az elnök bírálásától, a „mozgal-
mi” politikusok nem mondtak le erről, s többségük (Lezsák, Bégány, Gyarmati) ak-
tív szerepet vállalt az általuk spontánnak minősített vasárnapi, kormánypárti tü-
ntetés levezénylésében. Míg a szombati, az MDF XI. kerületi alapszervezete által
meghirdetett tüntetést a *Híradó* stábjá kitüntetetten kezelte és szinte kivétel nél-
kül minden egyes adásban tudósított róla (*1., 3., 4. és 5. Híradó*, 1990. október 27.),
addig a másnapi, több ezer embert mozgó megmozdulásról csak a TV2 *Hírek* mű-
sora számolt be utólag.

Vasárnap Kónya Imre „mi vagyunk a nép” felkiáltással köszöntötte a kormánypárti tüntetőket (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.), s egy másik nyilatkozatában nehezményezte, hogy „az SZDSZ és az MSZP a törvénytelen akció oldalára állt” (*Népszabadság*, 1990. okt. 29.). Ezt hangoztatta Bíró Zoltán is, amikor bírálta Kis Jánost, az SZDSZ elnökét, hogy a megmozdulásból pártpolitikai kérdést csinált. Ugyanakkor kritizálta a kormányt, mert a tervezett áremelésről nem tájékoztatta az MDF-et, s leszögezte, hogy a kormánynak „változtatnia kell a stílusán és a módszerein” (*Népszava*, 1990. okt. 29.). A megegyezés utáni első parlamenti ülésen Kónya Imre frakcióvezető üdvözölte, hogy a válság erőszak nélkül fejeződött be, bírálta a kormányt, amely „egy népszerűtlen intézkedést rosszul készített elő”, s leszögezte, hogy bár „a demonstráció törvénytelen volt”, a „kormánypárti tüntetők az alkotmányosság védelmében mutattak kiutat” (*Népszabadság*, 1990. okt. 30.). Az MDF pártpolitikusi viszonylag későn ismerték fel a tiltakozó mozgalom társadalmi méreteit, megkísérelték kriminalizálni (lásd az MDF jogi bizottságának már említett állásfoglalását, s a „törvénytelenység” gyakorlati hangoztatását), illetve az ellenzék aknamunkájának tulajdonítani a megmozdulást (lásd a Lezsák által felolvasott Antall-üzenetet és Csurka nyilatkozatát). Többségük érthetőnek tartotta az emberek elégedetlenségét, de törvénytelennek és elítélendőnek az elégedetlenség kifejezésének módszereit.

Független Kisgazda Párt (FKgP)

Elsőként Gyóriványi Sándor kisgazda munkaügyi miniszter értékelte a válságot pénteken délután. A probléma gyökerét abban látta, hogy „nálunk a kocsinhasználat státuszszimbólum lett, miközben Nyugat-Európában mindenütt a biciklihez térnek vissza”. Reményt látott a megegyezésre, mert ő Márkushegyen is megállapodásra jutott a bányászokkal, „pedig ott nem benzinfurikázásról volt szó, mint a tömött Budapesten” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.). Nagy Ferenc József földművelésügyi miniszter, az FKgP elnöke szerint az, „hogy a demonstrálók már a saját megbízottjuk által aláírt megállapodást sem fogadják el, azt bizonyítja, hogy itt egy jól átgondolt és megszervezett puccskísérletről van szó”. A Kisgazdapárt fenn akarja tartani a kormánykoalíciót, „ugyanakkor a kormány és saját mulasztásának” tartja, hogy nem számoltatták el azokat, akik ide juttatták az országot, mert így „a mi kormányunkban csapódott le az elmúlt negyven év minden gondja-baja, amiért nem minket terhel a felelősség” – nyilatkozta Nagy Ferenc. A benzinárakat valóban magasnak tartotta és hangoztatta, hogy kompenzációra kell törekedni (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

Egészen más hangot ütött meg Torgyán József, a párt parlamenti frakciójának vezetője, aki szerint „a kormány túllépett a tűrőképesség határán”, amikor a koalíciós frakciók megkérdezése nélkül döntött. „Ezt a pártállami módszert megengedhetetlennek tartom”, szögezte le, s hozzátette, hogy ha a kormány erőszakkal akarná megtisztítani az utakat, „akkor én is kiállnék egy hídfőhöz: tisztítsák meg tőlem is az országot!” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

Az FKgP PB a válság alatt egy ízben – szombaton – foglalt állást. Hangsúlyozta, hogy a rend helyreállítása az elsődleges cél. „Veszélyes politikai manővernek”

tartotta, hogy a tiltakozást „egyes erők saját céljaik érdekében megpróbálták kihasználni”. Leszögezte, hogy az elégedetlenség kirobbanásának valódi oka a „teljes rendszerváltás elmaradása”. Továbbra is ragaszkodott a koalíció fenntartásához, s bár nem egyhangúlag, de kinyilvánította, hogy a koalícióból nem kíván kilépni (*Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.; *Népszava*, 1990. okt. 29.; 2. és 5. *Híradó*, okt. 27.).

A válság után a parlamentben a kisgazda frakció nevében – a tiszteletbeli tagossá nyilvánított Torgyán helyett – Vincze Kálmán vonta meg a válság mérlegét. A krízis okát ő is a teljes rendszerváltás elmaradásában látta, amelynek szerves részét képezte volna a földtörvény elfogadása. Sürgette, hogy a kormány kezdeményezzen törvényt a szociális partnerségről (*Népszabadság*, 1990. okt. 30.).

A Kisgazdapárt mozgalmi szárnya lényegesen közelebb állt a tiltakozókhoz, mint az ellentüntetést szervező MDF-politikusok, de a kisgazda miniszterek magukévá tették a kormány irányvonalát. A PB állásfoglalása olyan kompromisszum volt a két szárny között, amely csak a válság „végső okával” és a párt kormányzati szándékaival foglalkozva, kerülte az események bármiféle minősítését. A Kisgazdapárt legfelső vezetése valójában nem foglalt állást a tiltakozó mozgalommal kapcsolatban.

Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP)

A KDNP a válság során két elnökségi állásfoglalást fogadott el, s a többi frakció vezetőjéhez hasonló publicitást kapott Füzessy Tibor hétfői parlamenti felszólalása is. Legelőször Birkás János nyilatkozott szombaton délelőtt, „felelőtlen akciónak” nevezve a demonstrációt, miközben – paradox módon – megvédte a taxisokat. „Jelenleg is vannak taxis barátaim. Tudom, akik a kenyertüket féltik, már nem részesei ennek a felelőtlen akciónak” – hangzott a nyilatkozat (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

A KDNP elnökségének szombat délután kiadott felhívása nem foglalkozott az események politikai értékelésével: „Kérünk benneteket – halottak napja közeledik, békekesség legyen!” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.). Ezt a nyilatkozatot úgy is értékelhetjük, mint egy politikai párt szereptévesztését: ezt a felhívást, ebben a stílusban akár a püspöki kar is megfogalmazhatta volna. Az elnökség vasárnap délutáni nyilatkozata már határozottabb volt, s az alkotmányos rend betartására hívott fel, a párt helyét a kormánykoalíció mellett jelölve ki: „A törvénytelen eszközök igénybevétele egyelőre beláthatatlan károkat okoz a Magyar Köztársaság nemzetközi presztízsének. Felelőtlennek tartunk minden olyan politikai erőt, amely a törvénytelen érdekérvényesítés [...] pártjára állt.” A nyilatkozat ugyanakkor – még az MDF állásfoglalásától is eltérően – egy szót sem ejtett a kormány felelősségéről (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.). A KDNP nyilatkozata a televízióban nem hangzott el.

Hétfői parlamenti beszédében Füzessy Tibor a mindkét oldalon eluralkodott félelemről beszélt, majd tanulságként azt vonta le, hogy „a tömegek életébe, sorsába és zsebébe nem lehet benyúlni” úgy, hogy a kormány „azt megelőzően nem törekszik a megértés elérésére” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 30.).

Füzessy rámutatott, hogy az úttorlaszokban „számos olyan állampolgári csoport akarata fejeződött ki, akik már régen nem foglalkoztak a választásokkal, mert egyik parlamenti pártban sem bíznak”. A kormánykoalícióról szólva megjegyezte, hogy „egy esetleges kigazda kilépés esetén” felértékelődne a KDNP szerepe (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 30.).

A KDNP tehát az első napokban – tudatosan vagy sem – kívül maradt az eseményeken; első nyilatkozatában az emberiségre apellált. Vasárnap délutánra azonban egyértelműen elkötelezte magát a kormánykoalíció oldalán, s a megmozdulást „felelőtlennek” tartotta. A párt csak a megállapodást követően tett óvatos, a kormányt bíráló megjegyzéseket, s mutatott bizonyos megértést a taxisok motivációja iránt, de magáról az akcióról továbbra is elítélően nyilatkozott.

1. táblázat: A kormánypártok megnyilvánulásai

	MDF		FKgP		KDNP		Összesen		Összesen
	újság	TV	újság	TV	újság	TV	újság	TV	
Testület	13	9	3	1	6	—	22	10	22
Egyéni	40	2	11	1	10	1	61	4	65
Összesen	53	11	14	2	16	1	83	14	97
Összesen	64		16		17		97		

A leggyakrabban szerepelt:

Kónya I. (6)

Vincze K. (5)

Füzessy T. (7)

Palotás J. (4)

Torgyán J. (3)

Csengey D. (4)

Összefoglalva: az események megítélésében a kormánykoalíció pártjai nem képviseltek egységes álláspontot. A legnagyobb megosztottság a helyzetértékelés tekintetében a kigazdáknál mutatkozott. A kormány magatartása az erőszakos közbelépéstől a tárgyalásos rendezés elfogadásáig mozdult el. Az MDF egyrészt megragadta az alkalmat a kormány bírálatára, másrészt egyes kérdésekben a kormány támogatására mozgósító módszereket alkalmazott. Miközben tehát bizonyos pontokon kétségtelen ellentét mutatkozott a kormány és az MDF-vezetés között, a lényeges kérdésekben inkább bizonyos munkamegosztást tapasztalhattunk: az MDF mozgalmi szárnya mondta ki azokat a követeléseket, amelyekre az MDF-vezette kormány nem vállalkozhatott.

A KDNP a válság kezdetén igyekezett távol tartani magát az eseményektől, feltehetően azzal a céllal, hogy a válságból adódó negatív hatások ne őt, hanem nagyobb koalíciós partnereit ériék. Amikor azonban politikai állásfoglalásra szánta el magát, a Kigazdapártnál lényegesen szilárdabb koalíciós partnernek bizonyult. A kormánykoalíció esetleges felbomlása a kritikus napokban a sajtóban komolyan nem vetődött fel.

2. Az ellenzéki pártok

Szabad Demokraták Szövetsége (SZDSZ)

Az SZDSZ mint a legnagyobb ellenzéki párt kulcsszerepet töltött be a taxisbloká idején.

Péntek délelőtti állásfoglalásában az SZDSZ ügyvivői testülete felhívott „minden szabad demokrata szervezetet, hogy támogassa a békés tiltakozó mozgalmat, valamint a közellátás és a közrend fenntartását” (1. *Híradó; Magyar Hírlap*, 1990. okt. 27.). A testület elítélte, hogy a „kormány erőszak alkalmazását helyezte kilátásba” (*Pesti Hírlap*, okt. 29.).

Az SZDSZ véleménye szerint „a kormány bebizonyította, hogy nem tud mit kezdeni a romló életkörülmények miatti társadalmi tiltakozással. Az országnak haladéktalanul felkészült, a lakosság bizalmát megszerezni képes kormányra lenne szüksége” (*Kurír*, 1990. okt. 27.).

A párt vezetői azokban a napokban kétszer tartottak sajtótájékoztatót: először pénteken, majd vasárnap délután. Kis János pártelnök szerint „a kormány bűnös hibát követett el, amikor erőszakkal fenyegetőzött a taxisok tiltakozó akciója látán. Ez a kormány nem alkalmas arra, hogy az országot kivezesse a súlyos válságból”; „a kormány voltaképpen politikailag megbukott” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.). A pártelnök leszögezte, hogy a kormány elmulasztotta nyíltan feltárni az ország gazdasági helyzetét, alig tett valamit a privatizálás és a piac liberalizálása terén, nincs kapcsolata a társadalommal, s tökéletesen félreérti a helyzetet, amikor egy törpe kisebbség megmozdulásának nyilvánít egy olyan tiltakozást, amelyben „az ország Záhonytól Hegyeshalomig megmozdul” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 27.). Kis úgy vélte, hogy a kormányt a gazdasági és a belügyi posztokon át kell alakítani. Pető Iván frakcióvezető a válság megoldására két lehetőséget jelölt meg: az ár-emelési döntés visszavonását, illetve a kormány átalakítását, az utóbbinál nem zárva ki egy új kabinet felállítását sem (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 27.). A pénteki SZDSZ-állásfoglalást és nyilatkozatokat a kormánypártok politikusai úgy értékelték, hogy a legnagyobb ellenzéki párt megvédte a taxisokat, s ezzel lelépett az alkotmányosság talajáról. A kormánypárti tüntetők egyenlőségjelet tettek a taxis-megmozdulás és az SZDSZ közé, s ezt a vélekedést osztotta Nagy Ferenc József, a Kisgazdapárt elnöke, valamint Antall József is a kormánypárti tüntetőkhöz intézett üzenetében. Egy későbbi interjújában Horváth Balázs belügyminiszter úgy nyilatkozott, hogy az SZDSZ-állásfoglalás hatására állt el az erőszakos rendteremtéstől: „Először nem tudtam, hogy politikai erők is állnak a tiltakozók mellé, ezért közöltem péntek délelőtt, hogy mindenféleképpen rendet kell csinálni. Amikor tisztává vált számomra, pénteken fél 12 felé, mi a helyzet, akkor rögtön leállítottam a rendőrséget. Azt mindenféleképpen el akartuk kerülni, hogy politikai erők csapjanak össze a magyar rendőrséggel” (idézi Szakonyi Péter [szerk.]: *A taxisbloká*. Budapest, Haas és Singer, 1990, 18.).

Az SZDSZ vezetői a péntek délutáni sajtótájékoztatón a kormány átalakításának követelményét tágan fogalmazták meg, nyitva hagyva az utat bármilyen új megoldás előtt. Minimális követelésük a megnevezett miniszteri posztok betöltőinek a távozása volt, de azzal is számoltak, hogy adott esetben a kormánykoalíció is

megváltozhat. Pénteki nyilatkozatában Kószeg Ferenc képviselő azt követelte, hogy „mondjon le a kormány, legyen új koalíció” (*Népszava*, 1990. okt. 27.). A későbbi megnyilvánulások viszont már a kormány átalakításának szűkebb értelmezése felé tolódtak el. Tamás Gáspár Miklós péntek esti nyilatkozatában „új MDF-kormányról” beszélt (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.). Haraszti Miklós pedig szombat délután – miközben sürgette az érintett miniszterek távozását – gyakorlatilag kizárta a nagykoalíció lehetőségét (*Mai Nap*, 1990. okt. 28.). Pető Iván szombat esti nyilatkozatában szintén szükségesnek tartotta a kifogásolt miniszterek leváltását, de több megoldási lehetőséget nem vetett fel (*Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.).

Szombat délutánra az SZDSZ vezetése – miközben fenntartotta, hogy a taxis-megmozdulás esetében nem lehet törvényteleniségről beszélni – már a válság mielőbbi békés rendezésének követelményét állította előtérbe (2. és 5. *Híradó*: SZDSZ felhívás, 1990. okt. 27.). Vasárnapi sajtótájékoztatójukon Kis János kijelentette, hogy „ez az utolsó pillanat a békés, tárgyalásos rendezésre”. A feszültség már csökkenőben volt, de az MDF „kormánypárti tüntetésre mozgósított a rádión keresztül”. Kis felszólította a szabad demokratákat, hogy őrizzék meg a provokációtól, a bármiféle ellentüntetés szervezésétől (TV2 *Hírek*, 1990. okt. 28.; *Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.). Pető Iván egyes MDF-es politikusok támadásával szemben védelmébe vette Göncz Árpád köztársasági elnököt. Pető azt is kijelentette, hogy az „SZDSZ nem kíván bizalmatlansági indítványt benyújtani a kormány ellen, erre a konstruktív bizalmatlansági intézmény miatt egymagában nem is lenne lehetősége” (*Népszabadság*, 1990. okt. 29.).

A kormánypárti tüntetés idejére tehát az SZDSZ már nem elsősorban a taxisokkal való szolidaritást, hanem a mielőbbi békés rendezés szükségességét hangoztatta, s azzal, hogy elzárkózott a konstruktív bizalmatlansági indítvány benyújtásának lehetőségétől, s nyilatkozatai szerint más pártokat sem keresett meg ez ügyben, egyértelművé tette, hogy nem kívánja a kormány megbuktatását.

Pető Iván hétfői parlamenti beszédében azt emelte ki, hogy a parlamenti választásokat követő hónapokban megrendült a társadalomnak a változásokba és a kormány szavahihetőségébe vetett hite (*Népszabadság*, 1990. okt. 30.). Szerinte a bizalom visszaszerzésére csak egy „alapos kormányátalakítás” adhatna esélyt (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 30.).

Azáltal, hogy az SZDSZ a tiltakozó megmozdulás mellé állt, a jelentős társadalmi csoportok és a politikai hatalom között feszülő ellentétet a kormány–ellenzék dimenzióba helyezte át, és a társadalmi tiltakozást mint az ellenzéki erők támogatását próbálta politikailag kanalizálni. Adott esetben ezzel elejét vette annak, hogy a kormány erőszakot alkalmazzon a tüntetőkkel szemben, s így jelentősen hozzájárult a válság békés rendezéséhez. A tiltakozás azonban – mivel bizonyos fókig nemcsak a kormány, hanem az egész politikai establishment ellen irányult – mélyebb volt annál, semhogy kifejezhető lett volna kormány és ellenzék politikai metszetében. Maguk a tiltakozók sem értettek egyet azzal, hogy akciójuk ebbe a politikai dimenzióba kerüljön. Mindez persze elvi kifogás egy olyan helyzetben, amikor – erős érdekvédelmi szervezetek híján – feltételezhető, hogy ez a beavatkozás tette elkerülhetővé a vérontást. Nem tudhatjuk, hogy az SZDSZ vezetése mérlegelte-e ezeket a szempontokat, amikor aktívan a tiltakozó mozgalom mellé állt. Az azonban nyilvánvalónak látszik, hogy a magyar politikai rendszer érdekképviseleti intézménye-

inek hiányosságait helyesen mérte fel. A politikai válság első napján védőernyőt nyújtott a mozgalomnak, s ezzel voltaképpen inkább érdekképviseleti szervezetként, mint pártként viselkedett. Valódi szerepéhez akkor talált vissza, amikor – látván az autentikus érdekképviselések megerősödését – lemondott arról, hogy a mozgalom követeléseit saját politikai követeléseként fogalmazza meg.

Fiatal Demokraták Szövetsége (FIDESZ)

A válságos napokban a FIDESZ vezetése két ízben bocsátott ki testületi állásfoglalást: pénteken délután az Országos Választmány, szombaton este pedig a Választmány és a parlamenti frakció közösen adott ki nyilatkozatot.

A nyilatkozat leszögezte az Antall-kormány felelősségét, megállapította, hogy „míg a belügyminiszter egy szűk elit akciójáról beszél és a rendőrséggel fenyegetőzik, megmozdult az ország. A társadalom nemcsak egy meggondolatlan áremelés ellen tiltakozik, hanem a hazugságok politikája ellen is. Úgy érzi, hogy az új rendszer kormánya éppen úgy politizál, mint elődei: a társadalom feje fölött”. A FIDESZ „túrhatalomnak” tartotta, hogy tárgyalás helyett az utcára terelik a konfliktusokat, s elutasított mindenfajta erőszakot. „Tiszteletben tartjuk és támogatjuk mindenkinek azt a jogos igényét, hogy elégedetlenségét az állampolgári engedetlenség bevált módszereivel juttassa kifejezésre” – szögezte le a választmányi nyilatkozat –, de „aggódását” fejezte ki azokért is, akiket a blokádnak véltlenül sújt: „Megállapítjuk, hogy a kormány felelőtlen politikája azt érte el, ami a legkevésbé kívánatos: olyan társadalmi csoportokat állított szembe egymással, amelyek egyike sem felelős a kialakult helyzetért. Elvárjuk, hogy a történelemből a kormány vonja le a megfelelő politikai és személyi következtetéseket” (1. *Híradó*, 1990. okt. 26.: interjú Fodor Gáborral; *Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). A FIDESZ nyilatkozata – az MSZP-vel párhuzamosan – elsőként nevezte állampolgári engedetlenségnek a tiltakozó megmozdulást.

Ha összevetjük az SZDSZ és a FIDESZ nyilatkozatait, meglepő következtetésekre juthatunk. Mindkét párt társadalmi méretű mozgalomnak tekintette a tiltakozást. Mindkét párt elutasította az erőszak alkalmazásának lehetőségét. Mindkét párt jogosnak tartotta és támogatásáról biztosította a tiltakozó mozgalmat. Ha az MDF jogászai szerint az SZDSZ lelépett az alkotmányosság talajáról, akkor megtette ezt a FIDESZ is. Mi lehet az oka mégis annak, hogy míg a FIDESZ magatartása a kormánypártok megbecsülésével találkozott, addig az SZDSZ-t a válság egyik bűnbakjának kiáltották ki? Lényegében egyetlen különbség: míg a FIDESZ a kormányra bízta, hogy a történelemből vonja le a megfelelő politikai és személyi konzekvenciákat, az SZDSZ állásfoglalása egy új kormány felállításának lehetőségét is sejtette. Az MDF politikusai tehát reakciójukban nem annyira az alkotmányosságot féltették, mint inkább kormányzati hatalmukat. Ugyanakkor az SZDSZ nyilatkozata még pénteken déli 12 óra előtt született – tehát az erőszakos kormányzati fellépés szándékát keresztezte –, a FIDESZ állásfoglalása viszont csak péntek este fogalmazódott meg, amikor már a kormány letett az erőszak alkalmazásának szándékáról. A kormány úgy érezhette, hogy az SZDSZ beleavatkozik a kibontakozó társadalmi mozgalomba, új kormányt akar, tehát közvetlenül fenyegeti a fenn-

állót; míg a FIDESZ nyilatkozata az érintettekre bízta a válság megoldását, a politikai következmények levonását.

A FIDESZ politikusai közül elsőként Deutsch Tamás nyilatkozott, szombaton délelőtt. Göncz Árpád felhívását megfelelő tárgyalási alapnak minősítette a felek számára, s a válság gyors megoldása szempontjából három feltételt emelt ki: (1) „folyamatos tárgyalások legyenek a kormány és a demonstrálók között”, (2) „semmiféle erőszakos megoldáshoz ne folyamodjanak”, (3) „a demonstráció szervezői a résztvevőket képesek legyenek irányításuk alatt tartani” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

A FIDESZ szombat este megfogalmazott közös választmányi és frakciónyilatkozata – a többi ellenzéki párt politikai mozgásirányával egyezően – nem a feszültségek élezésére, hanem csökkentésére helyezte a hangsúlyt. Ez a nyilatkozat már nem tért ki részletesen a kormány bírálataira. Mindössze azt állapította meg, hogy „a kormány az áremelés előtt és után hibát hibára halmozott”, és nem minősítette a tiltakozó mozgalmat sem. Felhívta a FIDESZ tagjait, a blokád szervezőit és résztvevőit és „az ország minden polgárát”, hogy „azokat az erőket támogassák, amelyek a válság következményeinek mérséklésére, az indulatok csillapítására törekveszenek” (3. és 6. *Híradó*, 1990. okt. 27.; *Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.).

Rockenbauer Zoltán tájékoztatta a sajtót, hogy az SZDSZ-szel és az MDF-fel folytatott tárgyalásokon nem merült fel a FIDESZ kormányba lépésének eshetősége (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.), bár egy korábbi nyilatkozatában Fodor Gábor nem zárta ki egy esetleges nagykoalíció lehetőségét (*Mai Nap*, 1990. okt. 29.).

Hétfői parlamenti beszédében Orbán Viktor frakcióvezető kijelentette, hogy „a kormány hazudott”, először akkor, amikor az áremelés előtti napon még tagadta a tervezett intézkedést, másodsor pedig akkor, amikor ezt a világszerte emelkedésével indokolta, holott valójában az államháztartás hiányait akarta fedezni (*Népszava*, 1990. okt. 30.). A be nem jelentett kormánypárti tüntetéssel szemben „a kormány nemcsak az erkölcsi, de a jogi alapját is elvesztette annak, hogy akár a blokád résztvevőit, akár az őket támogató politikai erőket az alkotmányosság talajáról való letéréssel vádolja” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 30.). Úgy vélte, hogy a válság mindkét félre nézve tanulságokkal szolgál, de a konzekvenciák levonása elsősorban a kormány feladata. Ezeket a gondolatokat erősítette meg Fodor Gábor a FIDESZ hétfői sajtótájékoztatóján (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 30.).

Magyar Szocialista Párt (MSZP)

Az MSZP-nek a válság során kiadott két állásfoglalását ugyan idézték a lapok és a televízió is, de egyiket sem közölték teljes terjedelmében. A szocialisták „megdöbbenésüknek” adtak hangot az áremelés miatt, s „a lépés indoklását önkényesnek és elfogadhatatlannak tartották”. Hangoztatták, hogy ez nem tekinthető „a kiváltságosokra rótt tehernek”, mert a döntés több mint egymillió családot érint, a „fogyasztói árszínvonal minimum 4–6 százalékos emelkedéséhez vezet”, s „oly mértékben gyorsíthatja föl az inflációt, hogy az teljesen kezelhetetlenné válik”. Kiemelték, hogy a kormány elmulasztotta „a demokratikus rendszerekben szokásos” érdek egyeztetést, s a taxisok által folytatott tiltakozás és az azt érzékelhetően kísérő szimpátia „intő jel kell legyen a kormány számára” (1. *Híradó*, 1990. okt. 26.: in-

terjú Szekeres Imrével; *Magyar Nemzet*, 1990. okt. 27.). Békesi László korábbi pénzügyminiszter pénteki nyilatkozatában szintén a probléma gazdasági vonatkozásaira helyezte a hangsúlyt, s a benzináremelést „olyan végig nem gondolt, kiragadott, egyedi intézkedésnek” nevezte, „amely egyetlen koncepcióba sem illik”. Bírálta a kormányt, amely nem tájékoztatta az országgyűlést a költségvetés hiányának tervezett csökkentéséről és kijelentette, hogy „puccsszerűen nem szokás költségvetési intézkedéseket hozni” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

A tiltakozó mozgalom első szocialista párti értékelését Polgár Viktor szövegadó adta, aki „polgári engedetlenségi mozgalomnak” nevezte az akciót, s reményét fejezte ki, hogy „a kormány mellőzni fogja az erőszakos lépéseket, illetve az akció vezetői is megmaradnak a békés tiltakozás eszközei mellett” (*Népszava*, 1990. okt. 27.). Szombat délelőtti nyilatkozatában Szekeres Imre, a párt országos titkára úgy vélte, hogy „a válságot csak politikai eszközökkel lehet megoldani”. Hangsúlyozta, hogy „a szocialisták egyetértenek a köztársasági elnökkel és támogatják javaslatát”, sőt, szerintük „megnyugtató megoldást csak az adhat, ha a kormány a köztársasági elnök álláspontjának megfelelően intézkedik”. Szükségesnek tartotta, hogy „a kormány azonnali hatállyal függessze fel az intézkedést”, az akció „mentes maradjon a politikai szélsőségektől” és a politikai erők dolgozzanak ki egy „gazdasági válságkezelő programot” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

Szombat este Katona Béla a párt parlamenti frakciójának titkára úgy nyilatkozott, hogy az „MSZP egyelőre nem tervezi bizalmatlansági indítvány betervezését”, mert „a válságot a jelenlegi kormánynak kell megoldania”. Sürgette, hogy fogadják meg az ő korábbi, október 11-i indítványukat, „amely a válság elmélyülését hatpárti egyeztetésekkel és az érdekképviseleti szervek bevonásával kívánja megelőzni” (2. és 5. *Híradó*, 1990. okt. 27.; *Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.).

Az MSZP egyébként a rendkívüli helyzet ellenére vasárnap megtartotta országos tanácskozását. Az ezt követő sajtótájékoztatón Horn Gyula leszögezte, hogy „a benzináremelés mértéke és módja elfogadhatatlan”, ám hozzátette, hogy „talán az MSZP volt az egyetlen ellenzéki párt, amely nem követelte a kormány lemondását, abból kiindulva, hogy az nem oldja meg a helyzetet” (*Magyar Hírlap*, 1990. okt. 29.). Mint láttuk, nyilvánosságra hozott hivatalos állásfoglalásai alapján sem a FIDESZ, sem az SZDSZ nem követelte a kormány egészének távozását. Tény viszont, hogy az MSZP csak a politikai tanulságok levonását sürgette, a személyi konzekvenciák kérdését nem vetette fel.

Szombati nyilatkozatában a Szocialista Párt közeledett a kormányhoz annyiban, hogy deklarálta: „támogatja a kormány kompromisszumos javaslatait, természetesen a megfelelő garanciákkal”. Megvédte viszont Göncz Árpádot, akinek „joga és kötelessége volt javaslatot tenni”, és visszaautasította az MDF által felvetett „felelősségre vonás bármilyen formáját bármely párt állásfoglalásáért, magatartásáért” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.).

Az MDF-nyilatkozat állításaival szemben az MSZP nem állt a tüntetők mellé, egyetlen megjelent állásfoglalásában sem nevezte azt jogosnak és támogatandónak, bár a *Pesti Hírlap* tett erre célzást (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Megállapította a kormány felelősségét, de még személycserét sem követelt. Politikai megfontolások vezették tehát az MDF és a kormány politikusait, amikor ellenségképükben az SZDSZ mellett nem a FIDESZ-t, hanem az MSZP-t tüntették fel. Céljuk az ellen-

zék megosztása és a kommunista múltra apelláló bűnbakképzés lehetett. Az „SZDSZ–MSZP–MSZMP nagykoalíció” képének felidézésével mozgósítani lehetett a kormánypárti tüntetőket.

A válság elmúltával az MSZP vasárnap esti nyilatkozatában üdvözölte a megszületett kompromisszumot és leszögezte, hogy a jövőben „biztosítani kell, hogy gazdasági és szociális döntések ne születhessenek az érintett érdekképviselői szervek érdemi részvétele nélkül” (*Népszabadság*, 1990. okt. 29.).

2. táblázat: Az ellenzéki pártok megnyilvánulásai

	SZDSZ		FIDESZ		MSZP		Összesen		Összesen
	újság	TV	újság	TV	újság	TV	újság	TV	
Testület	4	3	5	2	7	2	16	7	23
Egyén	39	2	21	2	12	2	72	6	78
Összesen	43	5	26	4	19	4	88	13	101
Összesen	48		30		23		101		

A leggyakrabban szerepeltek:

Pető I. (10)	Orbán V. (8)	Horn Gy. (6)
Kis J. (8)	Fodor G. (7)	Polgár V. (2)
Haraszti M. (3)	Deutsch T. (2)	Pál I. (2)

Összefoglalva a parlamenti ellenzéki pártoknak a válság alatt tanúsított magatartását, a következőket állapíthatjuk meg:

– Egyik parlamenti ellenzéki párt sem határozta el magát a tüntetőktől, az SZDSZ és a FIDESZ a tüntetést jogosnak és támogatandónak ismerte el, bár a FIDESZ nyilatkozata visszafogottabb hangvételű volt. Annak ellenére, hogy az MSZP elsőként kiadott nyilatkozatai elsősorban a válság gazdasági okaival és az áremelés gazdasági következményeivel foglalkoztak, mindhárom párt hangsúlyozta, hogy politikai válságról van szó, amely politikai megoldást kíván.

– Mindhárom párt elutasította az erőszakalkalmazás lehetőségét.

– Első nyilatkozatában mindhárom párt elsősorban a helyzet definiálásával, okainak és következményeinek a mérlegelésével foglalkozott (emellett az SZDSZ a tüntetők konkrét támogatására hívta fel tagszervezeteit), második nyilatkozatában pedig mindhárom a rend mielőbbi, békés visszaállítására szólított fel.

A társadalomhoz való viszonyukat tekintve az ellenzéki pártok különféle módon viselkedtek. Az SZDSZ elkötelezte magát a tiltakozó mozgalom mellett és szervezeteit annak támogatására szólította fel. A FIDESZ – bár jogosnak nevezte és politikai támogatásáról biztosította a demonstrációt – nem kötelezte el magát a tüntetők mellett, mert nem tartotta kívánatosnak, hogy a tüntetők esetleg más társadalmi csoportokkal forduljanak szembe. Az MSZP nyilatkozatai pedig inkább a kormánynak, mint a társadalomnak szóltak, nem határozták el magukat a mozgalomtól, de ezen túlmenően nem tisztázták a hozzá való viszonyukat. Politikailag mindössze azt kérték a tüntetés résztvevőitől, hogy maradjanak mentesek a politikai szélsőségektől.

Az ellenzéki pártok napvilágot látott testületi állásfoglalásai nem foglalkoztak Göncz Árpád köztársasági elnök javaslataival és az őt ért támadásokkal. Mindhá-

3. táblázat. A parlamenti pártok tipikus magatartása a válság idején

Szempontok	Kormánypártok			Ellenzéki pártok		
	MDF	FKgP	KDNP	SZDSZ	FIDESZ	MSZP
Ki a felelős a válságért?	kormány, taxisok, SZDSZ, MSZP	–	–	kormány	kormány	kormány
A tiltakozó megmozdulás minősítése	érthető elégedetlenségéből fakadó törvénytelen nyomásyakorlás	gazdasági indítékú tiltakozás	törvénytelen érdekvégyesítés, személyes szabadságot sértő nyomásyakorlás	békés tiltakozó mozgalom	állampolgári engedetlenségi mozgalom	polgári engedetlenségi mozgalom
A tiltakozó megmozduláshoz való viszony	módszerei elfogadhatatlanok	–	elfogadhatatlan	jogos és a párt szervezetei által támogatandó	jogos és elvileg támogatandó	érthető
Az erőszak alkalmazásához való viszony	nem szorgalmazza	–	–	elutasítandó	elutasítandó	elutasítandó
Hogyan oldható meg a válság?	a blokád felszámolásával és kompenzációkkal, tárgyalással	–	–	tárgyalással	tárgyalással	tárgyalással
A válság tanulságai	az állampolgárok nehézségeit orvosolni kell; a döntéseket egyeztetni kell a párttal; létrejöttek az érdekvédelmi szervek	szociális partnerség kell; a kisgazdák ragaszkodnak a kormánykoalíció fenntartásához	meg kell értetni az emberekkel a szorító intézkedések szükségességét	felkészült és a lakosság bizalmát megszerezni képes kormány kell; szükség van erős, alulról építkező érdekvédelmi szervezetekre	a kormányoknak le kell vonnia a politikai és személyi következtetéseket; szükség van erős és független érdekvédelmi szervezetre	a kormányoknak új módon kell politizálnia, a döntésbe be kell vonni az érdekvédelmi szerveket

rom párt politikusai azonban megfelelő tárgyalási alapnak minősítették javaslatait, sőt a köztársasági elnökkel szembeni MDF-es vádak mind Pető Iván, mind pedig Horn Gyula határozottan visszautasította, míg a FIDESZ ebben a kérdésben hallgatott.

A parlamenti pártoknak a válság idején tanúsított tipikus politikai magatartását a 3. táblázatban foglaljuk össze. (Tipikus politikai magatartásként mindenekelőtt a párt vezető testületeinek állásfoglalásait, valamint a párt meghatározó politikusainak megnyilatkozásait vettük figyelembe, s eltekintettünk az egyes, a párt egészétől elütő, szélsőséges megnyilvánulásokról.)

A FIDESZ nyilatkozata mind a hat potenciális társadalmi címzethez szolt, míg az MDF és az SZDSZ ötnék-ötnék üzent. Az SZDSZ nyilatkozatának fontos elemét képezte a saját szervezete megszólítása, de a kormányon és a tiltakozókon kívül nem nevezett meg más politikai erőket. Ezzel szemben az MDF vezetése nem adott instrukciókat a párt bázisszervezeteinek, attitűdjéből az világlott ki, hogy nem húz éles határvonalat a párttagság és a társadalom közé.

Nem tartjuk véletlennek, hogy épp ez a három párt tette a címzettek legszélesebb körét érintő nyilatkozatokat. E pártok többéves civil együttműködésből nőttek ki, eredetük tehát nem köthető sem a pártállamhoz, sem a régműlthoz. Ez a három párt játszott meghatározó szerepet az Ellenzéki Kerekasztal tárgyalássorozatában és a politikai átmenet egészében. A népi írók mozgalmából, a demokratikus ellenzékéből és a szakkollégiumi mozgalmából, alulról szerveződve jöttek létre, és komoly bázissal rendelkeznek ma is a társadalom legkülönbözőbb csoportjaiban. A blokád előtt két héttel, a helyhatósági választásokon is ez a három párt szerezte meg a legnagyobb társadalmi támogatást.

A másik végletet a Kisgazdapárt jelentette, amely a kormányon és a homályosan körvonalazott, de konkrétan meg nem nevezett más politikai erőkhöz kívül egyetlen társadalmi aktort sem szólított meg. A párt társadalmi bázisa a parlamenti választások óta elbizonytalanodott, s a kisgazdák a földkérdés elhúzódo megoldatlansága miatt bizonyos fokig légüres térbe kerültek. A válság felszínre hozta, hogy a Kisgazdapártban nemcsak a pártvezetés és a helyi csoportok, hanem a pártvezetés különböző irányzatai között is éles ellentétek húzódnak. Egyes pártpolitikusok (például Torgyán József) egyértelműen a taxisok mellett álltak ki, míg mások (például Nagy Ferenc József) a legélesebben elítélték a tiltakozó akciót. Hogy a

4. táblázat: A nyilatkozatok címzettjei

Pártok	Kormány	Társadalom	Tiltakozók	Nem tiltakozók	Más politikai erők*	Saját szervezetek
MDF	+	+	+	+	+	-
FKGP	+	-	-	-	+	-
KDNP	-	+	+	-	-	-
SZDSZ	+	+	+	+	-	+
FIDESZ	+	+	+	+	+	+
MSZP	+	-	+	-	+	-

*Más politikai erőkhöz az MDF esetében „az SZDSZ-t és az MSZP-t” kell értenünk; az FKGP esetében azokat, akik „felelőtlenül a megmozdulások pártjára álltak”; a FIDESZ-nél a „politikai élet szereplőit”; az MSZP-nél a köztársasági elnököt.

Kisgazdapárt egyáltalán képes legyen pártnyilatkozatot kiadni, annak feltétele tehát az volt, hogy a nyilatkozat a lehető legsemlegesebb maradjon a blokádi társadalmi vonatkozásaival kapcsolatban. A pártvezetés lényegében csak abban értett egyet, hogy a Kisgazdapártnak benne kell maradnia a kormánykoalícióban, azaz a hatalomban. Az MSZP és a KDNP egyaránt a potenciális címzetek felét szólította meg; ezen belül az MSZP nyilatkozatai inkább „nagypolitikai”, míg a KDNP állásfoglalásai inkább társadalmi orientációjúak voltak.

A kormány megnyilvánulásaitól eltekintve a kormánypártok összesen 97, a parlamenti ellenzéki pártok 101, a parlamenten kívüli pártok 21 alkalommal jelentek meg. Legtöbbször az MDF kapott megszólalási lehetőséget, ezt követte az SZDSZ és a FIDESZ. Legritkábban az FKGP-vel kapcsolatos híreket olvashattuk. A pártok szerepléséről a taxisblokádi idején a legtöbbet a *Magyar Nemzet*, a *Népszabadság* és a *Pesti Hírlap* tudósított.

5. táblázat: A pártok megnyilvánulásai összegezve

Pártok	Testületek	Egyének	Összesen
MDF	22	42	64
FKGP	4	12	16
KDNP	6	11	17
SZDSZ	7	41	48
FIDESZ	7	23	30
MSZP	9	14	23
Parlamenten kívüliek	(14)	(7)	(21)
Összesen	69	150	219

3. A parlamenten kívüli pártok

A parlamenten kívüli pártok értékelései, javaslati elsősorban a válság első napjaiban játszottak szerepet; ám, ahogy a válság a vége felé közeledett, egyre inkább kiszorultak a politikai színpadról, s a hétfői lapokban már csak elvétve szerepeltek.

Az egyéni és a testületi állásfoglalásokat összevetve azt láthatjuk, hogy a legnagyobb támogatottságú parlamenten kívüli párt, a Magyar Szocialista Munkáspárt szerepelt a legtöbbszor. Az MSZMP ügyvezető titkárságának pénteki nyilatkozata elítélte a kormányt, mert „a taxisok és magánfuvarozók sztrájkját a kormány kényszerítette ki” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.). A nyilatkozat szerint az áremelés „időzített és cinikus válasz volt a helyhatósági választásokon elszenvedett veregségre”. A felhívás követelte „a külföldi államadósság és kamat visszafizetésének azonnali felfüggesztését, s a megmaradt összegnek az életszínvonal növelésére való fordítását” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Thürmer Gyula pártelnök az MSZMP pénteki sajtótájékoztatóján adott nyilatkozatában ennél továbbment: „politikai banditizmusnak” nevezte az Antall-kormány tevékenységét, mert „felelőtlen, hozzá nem értő lépése lehetetlen helyzetet teremt több millió bérből és fizetésből élőnek”, s ezzel a tetteivel „a kenyertől fosztja meg az országot”. Elítélte az erőszakkal való fenyegetőzést, követelte az üzemanyagárak visszaállítását és név szerint „Hor-

váth Balázs, Bod Péter Ákos és Rabár Ferenc miniszterek azonnali lemondását". Kifejtette, hogy ez a helyzet már nem a régi rendszer következménye, s a szovjet olajcsapok elzárását összefüggésbe hozta az „elmúlt hónapok szovjetellenes propagandájával és a gazdasági kapcsolatok tudatos befagyasztásával” (*Népszava*, 1990. okt. 27.).

Szombat délelőtti nyilatkozatában Thürmer már a kormány távozását követelte és az MSZMP támogatásáról biztosította a tüntetőket. Közölte, hogy levelet intézett Göncz Árpádhoz, s javasolta, hogy a köztársasági elnök mellett – akit az „egyetlen tényleges súllyal rendelkező politikai személyiségnek” nevezett – alakuljon meg a Köztársasági Nemzeti Konzultatív Tanács (*Népszabadság* rendkívüli kiadása, 1990. okt. 27.). Ebben a Tanácsban, elképzelése szerint, a parlamenten kívüli pártok is részt vettek volna (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Fél nappal később Udvarhelyi László ezt azzal egészítette ki, hogy a kormány menesztése és az árak visszaállítása után az új választásokig szakértői kormánynak kell működnie a Tanács mellett (*Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.). Az MSZMP-nek a válság idején ez volt az utolsó szava.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt pénteki felhívásában szolidaritásáról biztosította „az áremelés ellen fellépő szervezett megmozdulások résztvevőit”, és kérte őket, tartózkodjanak a szélsőségektől. A párt kifejezésre juttatta azt a véleményét, hogy „a parlamenti választások során egyes politikai pártok által mutatott túlhajtott szovjetellenesség, a parlament és a kormány koncepció nélküli, ellentmondásos gazdaságpolitikája tovább fokozta, illetve felgyorsította a nemzetgazdaság leépülését”. Az MSZDP azt javasolta, hogy „egy nemzeti összefogásra épülő, széles parlamenti többséggel rendelkező, koalíciós kormány” – vagyis nagykoalíció – alakuljon, mert csak az képes kivezetni az országot a válságból. Kormány szintű tárgyalásokat sürgetett a Szovjetunióval, s javasolta a kormánynak, hogy „dolgozzon ki szociális csomagtervet” az áremelések ellensúlyozására (*Népszava*, 1990. okt. 27.). Petrasovits Anna pártelnök szombati nyilatkozatában az áremeléseket „elkerülhetetlennek” nevezte, s a kormányt nem emiatt, hanem a döntés „puccsszerűsége, az előzetes egyeztetés és tájékoztatás hiánya” miatt bírálta (*Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.).

A Vállalkozók Pártja országos elnökségének pénteken kiadott közleménye megállapította, hogy „a kormány nem képes az ország gazdasági életét megfelelően irányítani” (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.), ezért követelte a kormány lemondását és felkérte a köztársasági elnököt, valamint a parlament elnökét, „hogy hívjanak össze rendkívüli országgyűlést” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.). Kifejezték aggodalmukat, hogy az ország politikai vákuumhelyzetbe kerülhet, ami az ultrabaloldali vagy ultrajobboldali erőknek kedvez. Úgy vélték, hogy a taxisok tiltakozása gazdasági jellegű, s mivel „Magyarországon ma gazdasági szükségállapot van”, „gazdasági szükségkormányt kellene alakítani”, amelyben háttérbe kerülnének a pártpolitikai szempontok. A pártok ebben a helyzetben „mentesítve lehetnének a kormányzati felelősség alól, hiszen önállóan, egy-egy párt irányításával nem lehet kilábalni” a válságból (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 29.). A VP az áremelést „felelőtlennek” nevezte, de az árak visszaállításával nem értett egyet. A párt a kormány távozását követelte, de megnyilatkozásaiban elkerülte a tiltakozókkal való szolidaritást.

Az Agrárszövetség elnökségének nyilatkozata bírálta a kormányt, de kérte a mezőgazdasági termelőket, hogy ne sztrájkoljanak, mert ezzel csak súlyosbítanák a helyzetet. A párt a megmozdulást nem minősítette, elsősorban az áremelésnek a mezőgazdaságra gyakorolt hatásával foglalkozva, „kemény csapásnak” nevezte azt (*Népszabadság*, 1990. okt. 27.).

A Magyar Liberális Párt elnöksége az áremelést drasztikusnak tartotta, tárgyalásokat és mielőbbi kompenzációt sürgetett (*Vasárnapi Hírek*, 1990. okt. 28.). Miközben leszögezte, hogy a magyar társadalom „aligha terhelhető tovább”, figyelmeztetett, hogy az ország közlekedésének megbénulása „sokkal súlyosabb következményekkel járhat, mint a valóban fájdalmas szociális feszültségek elviselése” (*Magyar Nemzet*, 1990. okt. 29.).

A kevesek által ismert Független Magyar Demokrata Párt elnöksége felszólította Antall Józsefet és kormányát a lemondásra. Egyúttal felkérte „a Szabad Demokratákat, hogy az ország súlyos helyzetére való tekintettel vállalják a kormányalakítást és a legrövidebb idő alatt biztosítsák a rend és a biztonság helyreállítását, az ország működőképességét. Egyben kéri a tiltakozás résztvevőit, hogy ezen döntés meghozataláig tartsanak ki” (*Pesti Hírlap*, 1990. okt. 27.).

6. táblázat: A parlamenten kívüli pártok megnyilvánulásai

Pártok	Testületek	Egyének	Összesen
MSZMP	3	3	6
Vállalkozók Pártja	3	3	6
MSZDP	2	1	3
Független Magyar Demokrata Párt	3	–	3
Magyar Liberális Párt	2	–	2
Agrárszövetség	1	–	1
Összesen	14	7	21

Összefoglalva: valamennyi parlamenten kívüli párt – az Agrárszövetség és az MLP kivételével – a kormány távozását és új kormány felállítását követelte. Az MSZMP szakértői kormányt, az MSZDP nagykoalíciót, a Vállalkozók Pártja gazdasági szükségkormányt, a FMDP pedig SZDSZ-kormányt látott volna kívánatosnak. A parlamentet támadta az MSZMP és az MSZDP; az előbbi annak legitimitását is kétségbe vonta. A köztársasági elnököt egyetlen parlamenten kívüli párt sem bírálta. Óvatosabbak voltak a tiltakozó mozgalom támogatásában: mindössze az MSZMP, az MSZDP és az FMDP vállalt vele szolidaritást. A benzinárak tartós visszaállítását – egyetlenként valamennyi magyar párt közül – csak az MSZMP tartotta lehetségesnek.

4. Kitekintés

További vizsgálat tárgya lehet, hogy valójában milyen típusú válság robbant ki ezekben az október végi napokban Magyarországon: a kormányozhatóság válsága, szélesebb értelemben vett legitimitációs válság, avagy társadalmi krízis? Az első két

típus politikai kategória és nem okvetlenül fedi egymást: míg az első a hatalmi elit és a végrehajtó apparátus viszonyára vonatkozik, addig a második a politikai intézményrendszer és a társadalom viszonyát jelöli. Ha egy adott időszakban a rendszer kormányozhatatlanná válik, attól még nem biztos, hogy illegitim. A taxisbloká egy foglalkozási csoport gazdasági követeléseivel indult, csakhamar mások is csatlakoztak hozzá, s az ország néhány napra kormányozhatatlanná vált. Magyarországon 1956 óta nem volt példa ilyen nagy méretű, spontán társadalmi megmozdulásra – mégis, a hangulat nem volt forradalmi, az emberek nem vonták kétségbe az általuk választott rendszer legitimitását. Úgy tűnt, az embereket nem elégti ki a politikai rendszer megváltozása, a hatalmi elit kicserélődése, a működésbe lépő pártpluralizmus: hosszú éveken keresztül felhalmozódott, de visszafojtott elégedetlenségük már az új politikai rendszer képviselőin csapódott le. Tocqueville óta tudjuk, hogy tömeges méretű tiltakozásokra általában nem akkor kerül sor, amikor a politikai rendszer a leginkább elnyomó jellegű (mert ebben az esetben az emberek nem látják értelmét a lázadásnak), hanem akkor, amikor megnövekednek az emberek elvárásai a politikai rendszerrel szemben, de az képtelen megfelelni ezeknek a várákozásoknak.

A taxisbloká a nem intézményesült civil társadalom releváns csoportjainak lázadása volt saját önkifejezéséért, s követeléseit a már intézményesült politikai társadalommal szemben – de nem biztos, hogy ellenében – fogalmazta meg. A társadalom, miközben kitermelt egy új politikai elitet s véghez vitte a politikai rendszerváltást, a békés átmenet természetéből adódóan saját „társadalmi forradalmát” még nem élte meg, önszerveződése lemaradt a kifejlődő pártpluralizmushoz képest. Tiltakozása ezért robbanásszerű és elkeseredetten radikális volt. Világossá vált, hogy az intézményesülő új politika ezeket a rétegeket nem tudta megszólítani, számukra nem tudott alternatívát kínálni, nem tudta föltenni az őket érintő kérdéseket.

A bloká tehát egy új törésvonalat hozott felszínre, amely a civil társadalom politikailag artikulálatlan csoportjai és a belőlük (is) kinőtt politikai társadalom között húzódik.